

Dret a la integritat personal

Presentació general del dret

El dret a la integritat personal es desdobra en dos altres drets reconeguts per l'article 15 de la Constitució: el dret a la vida i el dret a la integritat física i moral. Tot i que aquests dos drets persegueixen una finalitat propera, es tracta de drets diferents l'un de l'altre.

També cal fer esment de les detencions indegudes per la seva proximitat amb la dignitat de la persona.

1) Dret a la vida

Presentació

Aquest dret fonamental autònom reconeix el caràcter preuat de tota vida humana, és a dir, la convicció que tota vida humana és digna de viure. El dret a la vida és la condició bàsica per a l'exercici de la resta de drets fonamentals i, per tant, la seva titularitat correspon a totes les persones.

L'Estat ha de garantir una doble protecció: el deure de no lesionar per si mateix la vida humana i el deure de protegir-la davant l'agressió d'altres particulars.

La principal manifestació de la primera protecció és l'abolició de la pena de mort. El legislador també ha decidit suprimir la pena de mort en l'àmbit militar.

El Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH) ha interpretat que el dret a la vida imposa als estats l'obligació d'investigar de manera rigorosa les morts causades pels agents públics en l'exercici de les seves funcions.

La segona protecció d'aquest dret obliga l'Estat a protegir la vida humana davant d'agressions causades pels particulars.

Atès que les vulneracions d'aquest dret són irreparables, per garantir-ne l'efectivitat, l'ordenament preveu sancions penals i mecanismes civils de reparació del dany causat.

L'avortament també afecta el dret a la vida. Així, la Llei orgànica 2/2010 atorga un dret de llibertat de la dona per avortar, sempre que la gestació estigui dins de termini i el fetus no hagi adoptat un cert grau de maduresa (catorze setmanes). A més, es manté la possibilitat d'interrompre l'embaràs per raons mèdiques fins a les vint-i-dues setmanes de gestació.

Cal destacar que els professionals sanitaris implicats en la interrupció voluntària de l'embaràs tenen dret a exercir el dret a l'objecció de consciència, sense impedir que la dona pugui exercir el seu dret davant d'un altre professional.

2) Dret a la integritat física i moral

Presentació

El dret a la integritat física i moral presenta, segons la Constitució, dos vessants: d'una banda, la prohibició de la tortura i dels tractaments inhumans o degradants i, d'altra banda, les intervencions corporals.

Abans d'estudiar-les de manera específica, cal mencionar la interrelació d'aquest dret amb el delictes de lesions al fetus i l'eutanàsia.

En primer lloc, el Codi penal ofereix protecció a la salut i la integritat física del fetus en tipificar un delictes específic i autònom de lesions al fetus.

En segon lloc, pel que fa a l'eutanàsia, la jurisprudència constitucional considera que l'article 15 de la Constitució no garanteix el dret a la pròpia mort o a la mort eutanàsica. L'Estatut d'autonomia reconeix el dret a viure amb dignitat el procés de la mort. Aquest dret implica la possibilitat de rebutjar tractaments o de suspendre'n els ja iniciats, rebre cures pal·liatives o subscriure instruccions prèvies o testaments vitals. Així, la recepció d'assistència mèdica contra la voluntat del pacient constitueix una vulneració del dret a la integritat física i moral que només es troba justificada quan, tot i implicar un risc letal, només afecti la persona interessada.

Prohibició de la tortura i dels tractaments inhumans o degradants

La tortura i els tractaments inhumans o degradants constitueixen, segons la comunitat internacional, un atemptat inacceptable contra la dignitat humana.

Segons el Tribunal Constitucional (TC), les dues nocions (tortura i tractaments inhumans i degradants) són graus diferents d'una mateixa escala.

Es produeix tortura quan una persona infligeix a una altra deliberadament un dolor o patiment sever amb la finalitat d'obtenir informació o una confessió, o castigar, intimidar o coaccionar algú. A més, cal que el torturador sigui un agent de l'Estat o que la tortura tingui un cert grau d'aprovació oficial.

El dret internacional ha prohibit a tots els estats, de manera absoluta i sense cap excepció, la tortura.

Els tractes degradants consisteixen a causar un patiment físic o psíquic tendent a humiliar la víctima davant dels altres o davant d'ella mateixa. En canvi, es produeix un tracte inhumà si el patiment es genera per doblegar la voluntat de la víctima forçant-la a actuar contra la seva consciència.

El Codi penal no només sanciona la comissió d'actes de tortures o altres maltractaments infligits per funcionariat públic, sinó també quan aquests permetin que una altra persona els cometi. A més, els estats estan obligats a prendre mesures efectives per prevenir la tortura i altres maltractaments.

En concret, cal que les autoritats duguin a terme amb promptitud una investigació independent, imparcial i exhaustiva dels fets, i que totes les persones responsables de l'acte passin a disposició judicial. Alhora, cal que els estats garanteixin a les víctimes un recurs efectiu i una reparació

adequada que inclogui indemnització, restitució, rehabilitació, satisfacció i garanties de no-repetició.

Finalment, el Protocol facultatiu de la Convenció contra la tortura preveu un sistema dual de prevenció format pel mecanisme internacional i pel mecanisme nacional de prevenció.

Aquests mecanismes no només supervisen i fan visites a centres penitenciaris, sinó també a comissaries de policia, centres d'internament d'estrangers, centres de justícia juvenil, i centres geriàtrics i socio-sanitaris.

Amb aquestes visites, a més de vetllar per la prevenció de la tortura, també es pretenen revisar les condicions de detenció. Així, se supervisen les condicions materials de la detenció, el règim d'aïllament, l'assistència mèdica, les agressions físiques i verbals, els trasllats, etc.

El TEDH ha considerat com un maltractament les situacions que provoquen un enduriment de les condicions de compliment de les penes, i també les agressions que es produeixen durant les intervencions policials al carrer.

L'estat actual de protecció a Catalunya

▪ Polítiques i accions positives

Davant el delictes de tortura i altres maltractaments es configura un sòlid règim de protecció que atorga un especial blindatge a les víctimes.

Tal com preveu el Protocol facultatiu de la Convenció contra la tortura, a l'Estat espanyol s'ha establert un mecanisme nacional de prevenció de la tortura format pel Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura del Defensor del Poble i pel Mecanisme Català per a la Prevenció de la Tortura del Síndic de Greuges.

Malgrat que el TC va considerar, l'any 2015, que l'única entitat nacional reconeguda oficialment com a Mecanisme de Prevenció de la Tortura és la del Defensor del Poble, el Síndic ha continuat la seva tasca de prevenció i fa visites periòdiques a espais on hi ha persones privades de llibertat.

Arran de la instal·lació de sistemes de videovigilància a totes les comissaries dels Mossos d'Esquadra, es detecta un descens de les denúncies rebudes per presumptes maltractaments.

▪ Mancances i defectes detectats

Malgrat l'estricta règim de protecció contra la tortura i altres maltractaments, Amnistia Internacional constata la impunitat de molts dels responsables d'aquests actes.

En aquest sentit, durant els darrers anys s'ha condemnat l'Estat espanyol per no haver dut a terme les actuacions necessàries per obtenir proves que en permetin condemnar els responsables. Així, el TEDH i el Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura (CEPT) han evidenciat la falta d'esforç de les autoritats espanyoles a l'hora d'investigar les denúncies per maltractaments.

A banda de reiterar el que han afirmat el TEDH i el CEPT, el Comitè de Drets Humans de l'ONU (CDH) també ha denunciat els maltractaments i l'ús excessiu de la força per part d'agents de la policia, especialment durant la realització de protestes ciutadanes.

Si bé els cossos policials i les administracions disposen d'unitats disciplinàries internes, el model actual no en garanteix la imparcialitat ni la independència, tal com s'ha constatat arran de les visites de diversos òrgans internacionals.

A partir de les visites realitzades pels mecanismes de prevenció de la tortura, es conclou que no hi ha maltractaments generalitzats, però sí que se n'han documentat alguns casos aïllats. Tanmateix, no es reconeix el problema i no s'adopten mesures per erradicar-lo.

S'han recollit 1.031 queixes obertes per presumptes vulneracions de drets fonamentals, en particular del dret a la integritat física i moral, i s'han obert 31 actuacions d'ofici quan s'ha tingut coneixement de l'existència d'aquests fets. La majoria dels casos fan referència a interns de centres penitenciaris, seguits pels casos de presumptes maltractaments de persones detingudes en comissaries de la policia catalana i en contextos de reunió i manifestació.

En l'àmbit penitenciari es relaten episodis de vexacions i humiliacions quotidianes que es poden considerar maltractament psicològic en contextos de privació de llibertat. També s'hi constata un rigor excessiu en les sancions i les irregularitats en el funcionament intern del centre.

També, cal recalcar la presència d'agents policials i funcionariat de vigilància en la pràctica de reconeixements mèdics de persones detingudes i internes. Alhora, els informes mèdics i els comunicats de lesions sovint són incomplets en la descripció dels fets, la qual cosa causa un impacte negatiu en l'eficàcia de les denúncies per maltractaments davant dels òrgans jurisdiccionals.

Finalment, cal destacar que no hi ha conveni de col·laboració entre el Síndic de Greuges i el Defensor del Poble, fet que impedeix que el primer pugui actuar al Centre d'Internament d'Estrangers, que és competència de l'Administració estatal.

Propostes de millora

1) En l'àmbit policial:

- 1.1) Crear un òrgan independent de la policia encarregat d'investigar els casos de denúncies per maltractaments o actuacions desproporcionades
- 1.2) Vetllar perquè les denúncies de tortura o maltractament siguin investigades de manera ràpida, completa i independent, i que els responsables responguin davant les autoritats judicials i s'adoptin les mesures administratives disciplinàries escaients.
- 1.3) Prohibir el reconeixement o la promoció interna dels agents que hagin estat condemnats per delictes de lesions i/o tortura.
- 1.4) Continuar promovent la difusió i la formació sobre el Protocol d'Istanbul entre els diferents operadors jurídics.

1.5) Instal·lar sistemes de videovigilància a totes les àrees de custòdia de les persones detingudes.

1.6) Tancar les àrees de custòdia de persones detingudes que no compleixin les mínimes condicions i presentin deficiències.

1.7) Posar en marxa un portal de transparència policial que publiciti l'actuació policial i que inclogui estadístiques sobre queixes i denúncies de la ciutadania sobre el tracte de la policia, i sobre les investigacions internes que s'hagin obert arran d'aquestes queixes.

1.8) Reforçar la formació de les forces i els cossos de seguretat en drets humans, especialment en dret internacional.

2) En l'àmbit penitenciari:

2.1) Disposar d'eines i de mecanismes específics per treballar amb les persones internes per a la resolució pacífica de conflictes, i implantar models de tractament basats en la mediació, la reparació i la conciliació.

2.2) Articular un mecanisme que garanteixi el dret de defensa de les persones privades de llibertat, especialment pel que fa a la designació d'una persona lletrada dins d'un procediment disciplinari.

2.3) Garantir a les persones internes el dret d'accés a la gravació de les imatges quan s'utilitzin com a prova en la incoació d'un procediment disciplinari o penal.

2.4) Preservar les imatges en supòsits d'incidents regimentals greus que després es tradueixen en la incoació d'expedients disciplinaris.

2.5) Garantir una investigació adequada, imparcial i amb la rapidesa necessària en els casos de denúncies per presumptes maltractaments o aplicació de les normes i ordres penitenciàries amb rigor innecessari.

2.6) Evitar l'aïllament provisional prolongat i fer un ús molt excepcional de les mesures de contenció mecànica.

2.7) Col·locar el número d'identificació del personal funcionari en totes les peces de roba dels uniformes.

2.8) Publicar anualment les estadístiques relatives a les situacions de denúncies o queixes per presumptes maltractaments per les quals s'hagin obert investigacions internes.

Intervencions corporals

Aquest és el segon vessant del dret a la integritat física i moral, i engloba tots els supòsits que no es poden qualificar de tractes inhumans o degradants. En efecte, la Constitució garanteix el dret a la intangibilitat, és a dir, el dret de les persones a la protecció contra tota classe d'intervenció física o psíquica sense el seu consentiment previ (fins i tot si aquesta intervenció és beneficiosa).

Hi ha certes excepcions al dret a la intangibilitat. És el cas de les persones discapacitades, les intervencions previstes per llei, les persones fora de consciència, i també de les necessitats probatòries d'un procés penal quan així ho mani una resolució judicial motivada.

Aquest dret està estretament relacionat amb el dret a la intimitat corporal de les persones, però en tot cas es tracta de drets independents, ja que es pot vulnerar la intimitat sense incidir en l'esfera de la integritat física.

L'estat actual de protecció a Catalunya

En aquest àmbit hi ha diverses temàtiques que cal considerar específicament.

En primer lloc, cal fer menció de l'ús de les pistoles elèctriques. Sobre aquesta qüestió, el Síndic va presentar, el març de 2016, un informe al Parlament.

L'ús de la força legal no és una prerrogativa absoluta i il·limitada, ja que cal trobar un equilibri respecte dels drets fonamentals. Les forces i els cossos de seguretat han d'actuar d'acord amb els principis de congruència, oportunitat i proporcionalitat, i només utilitzar la força en els casos més extrems.

Les pistoles elèctriques, tot i estar catalogades com a armes no letals, han causat morts arreu del món. En aquest sentit, la comunitat mèdica indica que les descàrregues elèctriques presenten riscos específics per a la salut.

El Parlament de Catalunya va avalar l'ús d'aquestes pistoles, sempre que es respectessin les recomanacions formulades pel Síndic i altres organismes internacionals. Recentment, se n'ha aprovat la normativa i l'ús de pistoles elèctriques s'implementarà progressivament per tot Catalunya.

A més, arran de la mort d'un ciutadà en el moment de la detenció per part d'agents dels Mossos d'Esquadra, el Síndic va emprendre les actuacions tendents a analitzar el protocol de detenció amb la finalitat de garantir tots els drets de les persones detingudes.

Aquest protocol comprèn la identificació de les persones detingudes, la contenció, la informació sobre la detenció i els drets, i l'assistència mèdica a la persona detinguda. A més, imposa als agents el deure de practicar la detenció fent ús de la força mínima indispensable, de manera proporcionada i progressiva i amb la utilització dels mitjans menys lesius.

En segon lloc, el Síndic de Greuges ha estudiat la regulació de l'aplicació del règim tancat, atès que afecta la integritat personal de les persones internes i comporta una important restricció dels drets.

Les persones classificades en primer grau es destinen a establiments de règim tancat sotmesos a un control més alt.

El Síndic constata que no es dedica el nombre d'hores establert reglamentàriament per al tractament terapèutic dels interns classificats en primer grau. A més, els terminis per revisar l'acord de classificació són massa elevats i no s'adapten a les modificacions que es produeixen en la personalitat i la conducta de l'intern.

Arran d'aquestes propostes, el Departament de Justícia va modificar la Circular 5/2001 per garantir el caràcter dinàmic del tractament penitenciari i fixar el termini màxim de revisió de la classificació en tres mesos.

3) Detencions indegudes

Presentació

La llibertat personal és inseparable de la dignitat de la persona i es protegeix per l'article 17.1 de la Constitució.

El Codi penal protegeix aquest bé jurídic tipificant diversos delictes comesos per funcionariat públic.

Els casos i les formes de detenció estan regulats en la Llei d'enjudiciament criminal. En aquest sentit, la detenció no pot durar més del temps estrictament necessari per a l'esclariment dels fets, amb el límit màxim de setanta-dues hores que preveu la Constitució per posar la persona detinguda en llibertat o a disposició judicial.

L'habeas corpus és un procediment que permet protegir la llibertat personal davant de l'arbitrarietat dels agents policials en la pràctica de detencions. Aquest procediment ha de permetre un control judicial efectiu de les privacions de llibertat i la immediata posada a disposició judicial de qualsevol persona detinguda. Si la detenció es considera legal, s'arxivaran les actuacions i, altrament, si es considera il·legal, es poden produir tres escenaris: 1) la posada en llibertat de la persona detinguda, 2) la situació de privació de llibertat en un altre establiment o custòdia, 3) la posada immediata a disposició judicial de la persona privada de llibertat en cas d'haver transcorregut el termini legal.

L'estat actual de protecció a Catalunya

El Síndic va iniciar una actuació d'ofici sobre els fets succeïts el dia 1 d'octubre de 2017 i les conseqüències posteriors. Així, cal recordar que el dret a la defensa ha de ser respectat durant la detenció. Cal informar la persona detinguda dins del termini més curt i d'una manera detallada sobre la causa d'acusació, ja que l'acte d'acusació és una condició essencial de l'equitat del procés.

Tant la detenció com la presó provisional han de durar el temps mínim imprescindible, ja que afecten el dret fonamental de la llibertat individual.

